

Концептуальні засади дослідження проблеми формування професійно-педагогічного світогляду майбутнього викладача зарубіжної літератури

У статті подано результати теоретичного аналізу проблеми організації професійної підготовки майбутнього викладача зарубіжної літератури, спрямованої на формування його професійно-педагогічного світогляду. Особливу увагу приділено висвітленню концептуальних засад дослідження означеного процесу.

Ключові слова: викладач зарубіжної літератури, професійна підготовка майбутніх викладачів зарубіжної літератури, формування професійно-педагогічного світогляду.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Незважаючи на яскраві зразки реалізації світоглядної спрямованості навчально-виховного процесу у провідних університетах нашої держави, про повну і суцільну ефективність світоглядної підготовки педагогічних кадрів, на жаль, говорити можна лише умовно. У багатьох випадках вищі навчальні заклади просто уникають світоглядної проблематики або ж обходяться простими коментарями щодо неї. В останнє десятиріччя помітно скоротився цикл світоглядних дисциплін – філософії, соціології, політології, культурології, педагогіки та історії педагогіки. Поодинокими є студентсько-аспірантські світоглядно-методологічні гуртки. Світоглядна складова поступово втрачає свій статус як домінуючої основи навчального предмету. І як результат, молодий викладач нерідко не має власної осмисленої, сталої, переконаної світоглядної позиції, плутає в лабіринті сучасних світоглядних орієнтацій, стає об'єктом маніпуляцій з боку пронириливих політиків, засобом трансформації суперечливих цінностей в учнівське і студентське середовище.

Аналіз досліджень і публікацій... На сучасному етапі розвитку національної освіти актуальним є пошук оптимальної освітньої моделі, яка трансформує духовно-ціннісний досвід людства в інформаційне, духовно-ціннісне поле свідомості окремої особистості. У цьому контексті досліджується широкий спектр соціально-філософських проблем, які знаходять обґрунтування у працях сучасних соціальних філософів, дидактів освіти, педагогів і психологів (В.Барановський, І.Бех, Г.Волинка, В.Горський, С.Гончаренко, Л.Губерський, М.Зелінський, І.Зязюн, В.Кремень, С.Кримський, В.Крисаченко, М.Лукашевич, В.Лутай, М.Михальченко, М.Мокляк, В.Муляр, І.Надольний, Б.Новіков, М.Попович, А.Ручка, О.Савченко, Л.Сохань, О.Сухомлинська, Г.Темко та ін.). У площині цих провідних стратегічних філософсько-педагогічних підходів мусить утверджуватись ідея літературної освіти як чинника формування цінностей, адекватних сучасному цивілізаційному буттю і розглянутих крізь призму гуманістичних пріоритетів.

Проблема світоглядної підготовки та формування світогляду сучасного покоління студентів розглядалась в роботах таких авторів, як В.Андрущенко, В.Бондаренко, Г.Волинка, С.Гончаренко, Л.Губерський, В.Журавський, Ф.Кирилюк, В.Кремень, В.Кушерець, М.Михальченко, І.Надольний, В.Огнев'юк, В.Пазенок, В.Шинкарук, В.Ярошовець, Т.Яцук, О.Яценко. Вагомий внесок у її осмислення внесли такі нормативні документи Міністерства освіти і науки України, як „Освіта. Україна ХХІ століття”, „Програма трансформації гуманітарної освіти”, започаткована і профінансована Джорджем Соросом (1992-1995 рр.); Концепція трансформації гуманітарної освіти в Україні (1996 р.); Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті (2002 р.).

Загальний висновок, зроблений українськими науковцями-педагогами (І.Аносов, О.Галус, О.Глузман, І.Зязюн, В.Кремень, В.Крижко, А.Кузьмінський, В.Курило, О.Мещанінов, О.Цокур) в перше десятиріччя ХХІ ст. щодо змісту світоглядної підготовки студентської молоді розгортається в царині загальнолюдської наукової, філософської і культурної традиції, методологічного плюралізму, демократизму і толерантності щодо переконань особистості, дискурсу як найбільш ефективного способу впливу на формування світоглядної культури майбутніх педагогічних кадрів.

Формулювання цілей статті... З огляду на актуальність, теоретичну значущість означеної проблеми, метою даної статті є висвітлення концептуальних засад дослідження феномена професійно-педагогічного світогляду майбутнього викладача зарубіжної літератури та особливостей організації процесу його формування.

Виклад основного матеріалу... У науковій літературі останніх років дедалі більш обґрунтовано подається умовивід, що різні професії формують специфічні професійні типи світогляду: політичний, економічний, інженерний, математичний, біологічний, художній, педагогічний і т.д. На основі того, що мислення і свідомість тісно зв'язані з професійною діяльністю фахівця і детерміновані нею, дедалі

частіше висувається гіпотеза про існування особливого – професійного типу світогляду (Ж.Таланова [3], О.Цокур [4]).

Природно, не заперечуючи серйозного впливу професійної діяльності на світогляд особистості, однак, важко собі уявити людину, світогляд якої вичерпувався б тільки професійною сферою. Подібного роду неповноцінна освіта цілком суперечила б об'єднуючій і інтегративній специфіці самого поняття світогляду. Проте, мабуть, що професійна складова, безумовно, впливає на становлення індивідуального світогляду, але існує не інакше, як його частина, така сама, як ідеологічна, моральна, естетична, релігійна й інші. Не можна також заперечувати, що перераховані вище інформаційні поля світогляду перебувають у найскладнішій взаємодії, взаємовпливі. Баланс між ними і їхнім змістовним наповненням створюють неповторний, унікальний світогляд конкретної людини.

Указуючи на діалектичну взаємодію світогляду і професії, Ж.Таланова пише, що світогляд, як відомо, „виразно виявляється в професійній діяльності людини; правильним є і зворотне: професія дуже виразно і сильно впливає на формування світогляду, обумовлюючи конкретні й діючі форми його прояву. Чим більшою „людиномісткістю” відрізняється професія... тим, звичайно, повніше, активніше і конкретніше в ній виявляється світобачення (а вкупі з ним і світовідчуття); воно її пронизує на всіх структурно-функціональних рівнях, втілюючись і у діяльності в цілому, і в її окремих компонентах” [3, с.27].

Аналіз змісту та дидактичних основ організації процесу професійного навчання майбутнього викладача зарубіжної літератури показує, що цілісному розвитку його професійно-педагогічного світогляду заважає традиційний – предметний технологічний підхід до вивчення фахових дисциплін. Він призводить до однобічності їхнього мистецтвознавчого й професійно-педагогічного тезаурусу та редукції ціннісно-сміслового наповнення педагогічної свідомості як знавців зарубіжної літератури та організаторів полікультурної освіти учнів. Це суперечить сучасним вимогам до професійно-педагогічної діяльності викладача зарубіжної літератури, яка передбачає актуалізацію поліхудожнього контексту при залученні учнів до художньої творчості та мистецтва з акцентуванням його аксіологічних та антропологічних доміант.

Разом з тим, незважаючи на творчі доробки науковців (К.Дмитрієвої, Т.Железної, Л.Реутової), спеціально присвячених формуванню професійного педагогічного світогляду майбутніх учителів, ряд питань залишається ще нез'ясованими належним чином. Потребує змістовного уточнення, зокрема, висхідне поняття „професійно-педагогічний світогляд”; співвідношення його провідних функцій та компонентів; визначення об'єктивних умов та суб'єктивних чинників його формування у майбутнього викладача зарубіжної літератури; ролі у цьому процесі різних навчальних предметів, зокрема, історії української та зарубіжної педагогіки, сучасної дидактики вищої школи, теорії та методики викладання зарубіжної літератури; визначення впливу ідей педагогів-новаторів як особливого феномена педагогічної культури на формування світоглядних орієнтацій та цінностей тих, хто навчається, у позанавчальний час.

Гуманізація освіти як тенденція трансформації освітньої парадигми передбачає пріоритет освіти, яка формує особистість, над освітою, яка просто озброює її знаннями. У літературі загалом та зарубіжній літературі зокрема, це означає подолання сциєнтистського підходу до викладання, згідно з яким вивчення літератури перетворювалося на вивчення літературознавства, що не сприяло ідеї ціннісного навчання. Через це, обґрунтовуючи концептуальні засади процесу формування особистості майбутнього викладача зарубіжної літератури як носія особливого – професійно-педагогічного світогляду, ми дотримувалися наступних принципів їхнього навчання, а саме:

– принципу гуманістичної спрямованості, який передбачає, що абсолютною домінантою змісту літературної освіти є людина як найвища соціальна цінність. Отже, програмовими мають бути твори, які викликають повагу і співчуття до людини, захоплення нею. Інтереси людини, розвитку особистості як вільної, творчої індивідуальності – головний критерій визначення значущості твору та його автора, оцінки їх місця в історії літератури, ролі в культурному житті суспільства. Подібна зміна пріоритету когнітивного аспекту вивчення зарубіжної літератури на аксіологічний аспект можлива лише за умови розроблених ціннісних орієнтирів. Щодо останніх, то гуманістична спрямованість курсу літературної освіти передбачає дієвість взаємопов'язаних принципів;

– принцип світоглядного плюралізму в літературній освіті, який виступає у формі співіснування різних інтерпретацій світу, як співіснування різних світоглядів, право автора на власне світобачення та право читача на самостійне сприйняття авторської концепції. Світоглядний плюралізм у літературі виявляється в її деідеологізації, звільненні від стереотипів і шаблонів класових, партійних оцінок, які давалися мистецьким явищам. Літературна освіта, базована на засадах світоглядного плюралізму, не буде соціально заангажованою, а відповідатиме справжнім критеріям високої художності та гуманістичної спрямованості. Саме принцип світоглядного плюралізму дає можливість об'єктивної, виваженої оцінки явищ, подій, фактів, які не є однозначними по своїй суті і спонукають особистість того, хто навчається, до самостійних висновків, тверезих роздумів і узагальнень. У процесі подібної

освіти особистість набуває таких рис та якостей, як толерантність, незалежність, свобода вибору, культура спілкування, здатність до культурного діалогу тощо;

– принцип діалогу культур, який своїм аксіологічним аспектом надає можливість пізнання інших народів і їхніх культур саме на основі діалогу, адже якраз на цій основі відбувається входження України до світового співтовариства. У контексті літературної освіти принцип діалогізму має витокami ідеї діалогічного існування, сформульовані представником діалогічного персоналізму М.Бубером [2], та діалогічну теорію М.Бахтіна [1]. М.Бубер [2] вводить поняття реального (дійсного) діалогу, в якому кожен співрозмовник має на увазі один одного, хоче взаєморозуміння, взаємної відкритості. У філософських розвідках М.Бахтіна [2] розуміння культури інтерпретується як „діалог у великому часі культури”, спілкування культур. Поняття діалогу використовується, за Бахтіним, дуже широко: діалог визначається основою людської свідомості, загальною суттю гуманітарного мислення. Діалог є всеохоплюючим, а діалогічні стосунки передбачають рівноправність, відсутність дискримінації, незведеність до логічних умовиводів, народження істини в декількох свідомостях, наявність третього співрозмовника, який відіграє роль певної точки відліку (суд совісті, суд історії, суд Божий). Тільки за таких умов можна моделювати ситуації, які не вирішуються на знаннево-репродуктивному рівні, а вимагають особистісного вибору рішення, розвитку самосвідомості, креативного мислення. Літературна освіта крізь призму принципу діалогізму дає змогу побачити складне переплетіння, зв'язки, впливи різних культур і літератур у єдиному всесвітньому культурологічному просторі. Подібний підхід, в основі якого – біблерівська концепція „діалогу культур”, веде до пошуку зв'язків між епохою, типом культури, способом мислення людини – сучасника тієї чи іншої епохи, а також передбачає вивчення широкого культурного контексту епохи, яке реалізується за умови продуманої інтеграції навчальних дисциплін. М.Бубер [2] визначив буття людини як нескінченний діалог людини з Богом.

У сучасному розумінні діалог може мати широкі обрії: діалог людини – і природи, людини – і культурних пам'яток, читача – і книги. Процес читання взагалі можна визначити як створення власних думок за допомогою думок, висловлених автором. Тобто, знайомство з художнім твором – це завжди творчий процес, який можна кваліфікувати як особливий діалог між автором і читачем. Таким чином, твір художньої літератури розглядається як специфічна форма діалогу, який дозволяє усвідомити органічний зв'язок між духовною культурою автора і читача, спонукає кожного з учасників діалогу до самовизначення ідеалів власної духовної культури в умовах даної системи екзистенціальних цінностей.

Експериментальна апробація технології викладання курсу „Зарубіжна література” на базі студентів факультету романо-германської філології ОНУ імені І.І.Мечникова, заснованого на принципах гуманістичної спрямованості, світоглядного плюралізму та діалогізму, засвідчила, що він стає поліфункціональною навчальною дисципліною. Це означало, що означений курс зумовлює формування різних видів світогляду особистості майбутнього викладача зарубіжної літератури (аксіологічного, художньо-естетичного, професійно-педагогічного). За умови посилення відповідних аспектів у його викладанні він сприятиме відповідному особистісному і професійному розвитку та саморозвитку майбутнього викладача зарубіжної літератури.

Висновки... Таким чином, однією з найважливіших функцій зарубіжної літератури є аксіологічно-кореляційна, яка полягає у формуванні нових орієнтирів, адекватних вимогам соціального буття, корекції особистісних поглядів, установок, цінностей, мотивів та ідеалів, що виходять з принципу гуманістичної спрямованості. Не менш вагомою є творчо-конструктивна функція, яка сприяє розвитку та самореалізації особистості, виявленню і втіленню її творчих можливостей, усвідомленню власного творчого потенціалу.

Доведено, що найважливішим компонентом творчого стилю педагогічної діяльності є професійно-педагогічний світогляд майбутнього викладача зарубіжної літератури. Професійно-педагогічний світогляд майбутнього викладача зарубіжної літератури – це узагальнена система його історико-педагогічних та мистецьких знань, художніх цінностей та художньо-педагогічних принципів, що визначає зміст та характер його особистісної самореалізації в професійній діяльності в умовах освітньо-виховного процесу.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо в розробці оновленого змісту світоглядної підготовки майбутніх викладачів зарубіжної літератури.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1975. – 496 с.
2. Библиер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библиер. – М. : Политиздат, 1990. – 413 с.
3. Таланова Ж. П. Определение сущности понятия „мировоззрение личности” в контексте современных исследовательских подходов / Ж. Таланова // Науковий вісник ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського. – 2007. – № 3–4. – С. 23–30.

4. Цокур О. С. Категорія педагогічної свідомості у професійній підготовці майбутнього вчителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01; 13.00.04 / Ольга Степанівна Цокур. – Одеса, 1998. – 397 с.

Анотація

В.М.Романец

**Концептуальне основи дослідження проблеми формування професійно-педагогічного
мировоззрення майбутнього вчителя зарубіжної літератури**

В статті представлені результати теоретичного аналізу проблеми підготовки майбутнього вчителя зарубіжної літератури, направленої на формування його професійно-педагогічного мировоззрення. Особливу увагу приділено відображенню концептуальних основ організації даного процесу.

Ключові слова: вчитель зарубіжної літератури, професійна підготовка майбутнього вчителя зарубіжної літератури, формування професійно-педагогічного мировоззрення.

Summary

V.M.Romanetz

**Conceptual Principles of Research of the Problem of Formation of Professional and Pedagogical Worldview
of the Future Teacher of Foreign Literature**

The article presents the results of theoretical analysis of the problem of training of the future teacher of foreign literature, aimed at the formation of his professional and pedagogical worldview. Particular attention is paid to reflection of the conceptual foundations of organizing of this process.

Key words: teacher of foreign literature, professional training of the future teacher of foreign literature, formation of professional and pedagogical worldview.

Дата надходження статті: „16” березня 2012 р.

УДК 372.461:159.946.3-057.874(045)

Н.Б.САВЧУК,

вчитель

(м.Хмельницький)

Психолого-педагогічні основи розвитку зв'язного мовлення молодших школярів

У статті розкрито сутність зв'язного мовлення молодших школярів, окреслено психолого-педагогічні основи розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи.

Ключові слова: зв'язне мовлення, розвиток зв'язного мовлення, психолого-педагогічні основи розвитку зв'язного мовлення.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Відродження національної школи і реформування освіти в Україні зумовлено змінами у суспільно-політичному житті та засвідчено Законом України „Про освіту”, Державною національною програмою „Освіта” (Україна XXI століття), Концепцією мовної освіти [6; 3; 9].

Відповідно до зміни соціально-політичних функцій української мови в сучасних умовах спостерігається переорієнтація мети навчання мови в освітніх закладах України. У Державному освітньому стандарті з української мови (початкова ланка) зазначено: „метою вивчення української мови є формування в учнів комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду” [4], що передбачає розвиток зв'язного мовлення молодших школярів як основоположного принципу початкового навчання.

Аналіз досліджень і публікацій... Сьогодні збільшується кількість досліджень з проблеми розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Так, С.І.Дорошенком розглянуто розвиток мовлення молодших школярів як загальна проблема. Розвитку мовлення як найважливішої умови успішного навчання молодших школярів присвячено працю В.І.Ковальової Теоретичні аспекти словникового розвитку зв'язного мовлення у початковій школі розкрито Г.П.Коваль та М.М.Наумчук. Психологічні аспекти словникового розвитку молодших школярів визначено Ю.З.Гільбухом, психологію усного мовлення учнів початкових класів описано І.О.Синицею. Проте проблема розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів є малодослідженою, зокрема в аспекті її психолого-педагогічних основ.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає в окресленні психолого-педагогічних основ розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

Виклад основного матеріалу... Однією з основних проблем сучасної методики української мови є формування умінь та навичок зв'язного мовлення, оскільки відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних